

Bergen op Zoom

buitengebied zuid

voortoets Nb-wet en EHS planontwikkeling Brabants landschap

identificatie

projectnummer:

0748.008855.00

projectleider:

ir. J.J. van den Berg

auteur(s):

ir. J.J. van den Berg

planstatus

datum:

21-12-2011

opdrachtgever:

gemeente Bergen op Zoom

Inhoud

1. aanleiding en doel	blz. 3
1.1. Aanleiding en doel	3
1.2. Nader overzicht ontwikkelingen	4
2. Natura 2000-gebieden en EHS	7
2.1. Natura 2000-gebied Markiezaat	7
2.2. Natura 2000-gebied Brabantse Wal	9
2.3. EHS Noord Brabant	10
3. Beoordeling effecten	11

1.1. Aanleiding en doel

Beoogde ontwikkelingen

De gemeente raad heeft ingestemd met de beleidsvisie Markiezaat - Mattemburgh van het Brabants landschap (versie 8 november 2010). In deze beleidsvisie worden ontwikkelingen in het huidige natuurgebied beschreven, die planologisch (in het Buitengebied Zuid) nu niet zijn toegestaan. Het betreft de volgende ontwikkelingen, zie ook figuur 1.1:

- de Kraaijensberg als educatief bezoekerscentrum versterken;
- de functie van de voormalige buitendijkse boerderij Hildernisse omvormen tot ontvangstcentrum met ondersteunende horeca;
- toeristische en historische belevingswaarden van De Duintjes versterken door de aanleg van recreatieve voorzieningen;
- transformatie van het voormalig agrarisch bedrijf aan de Vossenweg naar een educatieve natuurboerderij met verbrede recreatieve activiteiten;
- recreatieve ontwikkelingen van de voormalige boerderij De Kleine Mussenpot als poosplek/rustplek versterken.

Natura 2000-gebieden en ecologische hoofdstructuur

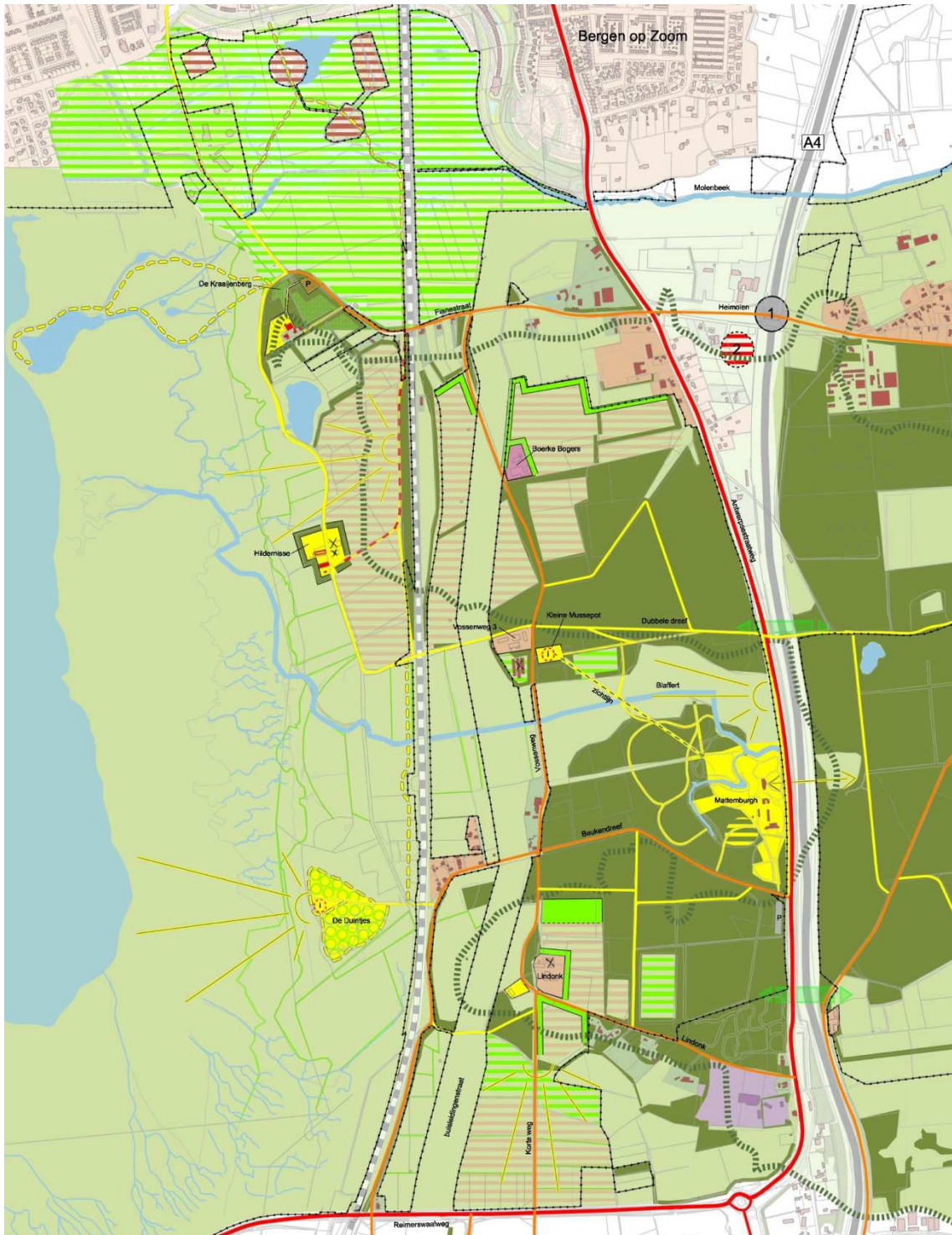
De voormalige boerderijen, waar de ontwikkelingen zijn voorgenomen, zijn exclaves in de provinciale ecologische hoofdstructuur. Ook vallen ze (net) buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied. Er is hier dus geen sprake van een directe aantasting van gebieden met een status in het kader van de gebiedsbescherming. De externe werking (mogelijke verstoringen) van beschermde natuurwaarden is mogelijk wel aan de orde en dient onderzocht te worden.

Het gebied van De Duintjes vormt wel een onderdeel van de ecologische hoofdstructuur en het Natura 2000-gebied. De beoogde ontwikkelingen betreffen natuurgerichte recreatie.

Doel voortoets

Inzichtelijk moet worden gemaakt wat de effecten op de beschermde natuurwaarden zijn van de voorgenomen ontwikkeling. Een eerste indruk hiervan kan worden verkregen met een quick scan waarbij de effecten op de ecologische hoofdstructuur en het Natura 2000-gebied worden beschreven.

De voortoets is een bureau onderzoek naar mogelijke effecten. Een veldbezoek maakt onderdeel uit van de voortoets, maar het betreft geen veldonderzoek of inventarisatie.

Figuur 1.1. Ontwikkelingsvisie Brabants Landschap.

1.2. Nader overzicht ontwikkelingen

Ten behoeve van de voortoets in het kader van de Natuurbeschermingswet is een overzicht opgesteld van de te beoordelen ontwikkelingen. Deze zijn gebaseerd op de rapportage Visie Markiezaat Mattemburgh (Brabants Landschap, 8 november 2010).

Deze ontwikkelingen zullen getoetst worden op externe werking indien ze zijn gelegen buiten het Natura 2000-gebied.

locatie	voorgenomen ontwikkeling	ligging in	
		Natura 2000	EHS
Kraaijenberg	Versterken functie van het bezoekerscentrum. Middelgrote onthaalpoort (10.000 - 100.000 bezoekers). Past binnen huidige bestemming.	nee	nee
	Meer gebruik van wandelroute naar vogelkijkhut. Past binnen bestemming	ja	ja
Hildernisse	Burgerwoning in plaats van boerderij (agrarische functie is beëindigd). Past niet in bestemmingsplan (was bedrijfswoning).	nee	Nee
	Diverse activiteiten binnen het bestaande erf: <ul style="list-style-type: none"> - ontvangstcentrum; - groepsaccommodatie; - bed & breakfast; - ondersteunende horeca. Past niet binnen huidige bestemming.	nee	nee
	Auto ontsluiting wordt ook wandelroute. Past binnen bestaande bestemming	nee	ja
De Duintjes	Wandelroute, uitzichtpunt en informatiepunt. Beheersmaatregelen. Voorzieningen zijn mogelijk binnen bestaande bestemming natuur en het concept beheerplan.	ja	ja
	Struinnatuurpad langs spoorlijn via oude weg. Past binnen bestemming en concept beheerplan.	ja	ja
	Landartproject: afhankelijk van aard, omvang kan het passen in het bestemmingsplan (mogelijk gekoppeld aan een aanlegvergunning).	ja	ja
Geestakkers	Gangbare landbouw naar biologische landbouw. Past binnen bestemming.	nee	ja

Bezoekerscentrum De Kraaijenberg

Dit bezoekerscentrum is een vaste plaats in het gebied voor de natuurliefhebber. Het biedt een parkeerplaats, een informatieruimte met kleine horeca en uitkijktoren. De locatie leent zich voor een voortgaande ontwikkeling als informatie- en educatiecentrum. Voorzien is het bezoekerscentrum de functie recreatieve poort categorie B te geven en voor wat betreft informatieverstrekking het accent te leggen op het thema waternatuur.

In het routeplan voor de Brabantse Wal is het bezoekerscentrum opgenomen als "middelgrote onthaalpoort". De locatie biedt voldoende ruimte voor de invulling hiervan.

Boerderij Hildernisse

Het boerderijgebouw is een rijksmonument. De ligging in het omringende open landschap is uniek. Boerderij Hildernisse "moet" een vorm van publieke functie krijgen. Daarbij kan gedacht worden aan een groepsaccommodatie in combinatie met overnachtingen (bed & breakfast). De ontsluiting moet beperkt blijven tot een looproute vanaf De Kraaijenberg

(parkeerplaats). Eventueel ook een beperkte auto-ontsluiting vanaf de Fianestraat langs het spoor. De ontwikkeling van Hildernisse moet worden gezien in relatie met het bezoekerscentrum De Kraaienberg. Beide liggen in de rustzone ten westen van de spoorlijn in het wijde open gebied. Het gebruik van Hildernisse als groepsaccommodatie moet de natuurlijke omgeving respecteren: een informeel verblijf dichtbij de grond. Ook valt te denken aan een gecombineerd beheer van Hildernisse en De Kraaienberg.

De Duintjes

De Duintjes vormden vroeger een favoriete locatie aan het strand van de Oosterschelde. Het terugbrengen van een dergelijke functie wordt passend geacht. Minimaal kan gedacht worden aan een uitzichtpunt met infobord. Wat ruimere mogelijkheden zijn voorzieningen als picknicktafels. De bestaande dichte begroeiing wordt grotendeels vervangen door een open begroeiing met onder meer bomen.

2. Natura 2000-gebieden en EHS

2.1. Natura 2000-gebied Markiezaat

Het Markiezaat is aangewezen als Vogelrichtlijngebied in het kader van de Natuurbeschermingswet. Tevens is het een Beschermd Natuurmonument en wetland. De totale oppervlakte is 1.846 ha.

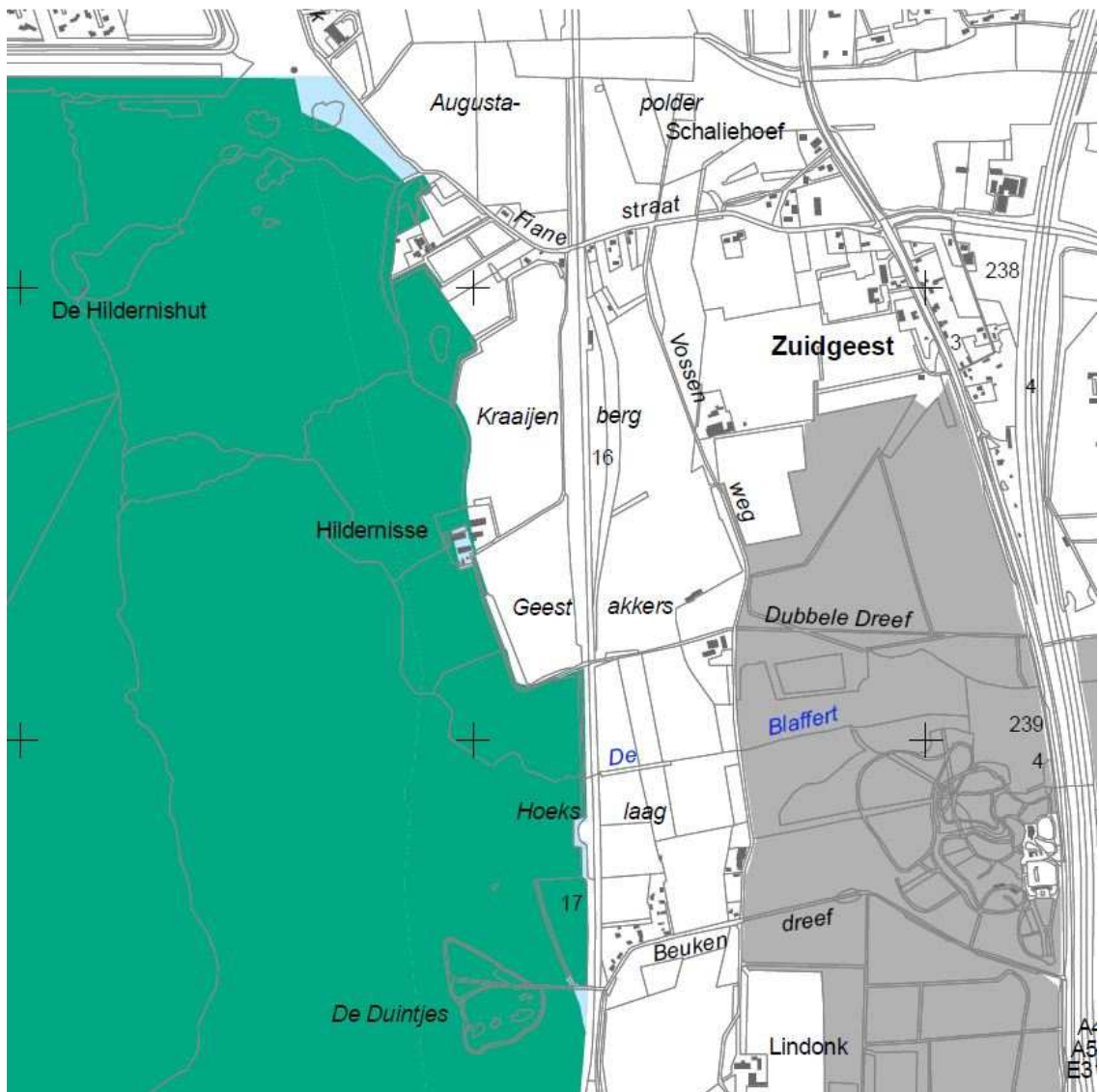
Kenschets

Het Markiezaat is sinds de afsluiting in het kader van de Deltawerken veranderd in een uitgestrekt brakwatermeer, dat steeds verder verzoet. Aan de zuidkant liggen uitgestrekte permanent drooggevallen, verruigde schorren. Het ondiepe meer wordt door één eiland onderbroken, de Spuitkop. Hier heeft zich een kolonie lepelaars gevestigd. Opvallend is het vrijwel ontbreken van recreatie. Vooral visetende watervogels als futen en geoorde futen zijn in het Markiezaat veelvuldig te vinden. Steltlopers uit de Oosterschelde komen in het meer over-tijen.

Landschap

Het Markiezaat heeft zijn ontstaan te danken aan de Sint Felixvloed van 1530, die resulteerde in een landschap dat de naam 'Verdrongen land van het Markiezaat van Bergen op Zoom' kreeg. Nadat het in 1868 van het Kreekrak werd afgesloten, was het onderdeel van de Oosterschelde. Het betrof een rijk en dynamisch getijdengebied (het getijverschil bedroeg vijf meter), waar bij laagwater grote oppervlakten slikken en platen droogvielen. Door de sluiting met de Markiezaatkade in maart 1983 werd het gebied van de Oosterschelde afgescheiden. Daarna werd het Markiezaat verder gecompartmenteerd door de aanleg van de Bergse Plaat (1984) en de Binnenschelde (1988). De Bergse Plaat is inmiddels volgebouwd met huizen; de Binnenschelde is een groot zoetwatermeer met veel waterrecreatie. Beide liggen buiten het Natura 2000gebied. Het peil van het (verzoette) Markiezaatsmeer kan op natuurlijke wijze fluctueren binnen een range van ongeveer 40 cm. Het gebied kent een relatief groot aandeel aan voormalige schorren en hogere gronden. Door verschillen in bodem en in hoogteligging is de voortschrijding van de ontzilting van plaats tot plaats anders. Vooral de hoog gelegen schorren zijn geheel verzoet, maar veel lage schorren hebben nog een enigszins zilt karakter, resulterend in kale of weinig begroeide gronden. Met behulp van verschillen in begrazingsintensiteit en in soorten grazers (schapen, koeien en paarden) wordt een gevarieerd, open tot halfopen landschap nagestreefd. Grote delen van het meer zijn relatief ondiep en daardoor ideaal als foerageergebied voor eenden en Lepelaar.

De ontwikkeling die het waterlichaam heeft doorlopen, lijkt sterk op die van de andere afgesloten en verzoete wateren in de regio (Volkerak-Zoommeer en Binnenschelde). Aanvankelijk trad een sterke ontwikkeling op van de stekelbaarspopulatie, vervolgens een periode met relatief helder water en weinig vis, en ten slotte vond een toename van het voedingsstoffen-niveau en van de hoeveelheid vis plaats. Het meer ontvangt ook voedselrijk water uit het riviertje de Blaffert. Een verschil met de meeste andere afgesloten zeearmen is dat waterrecreatie hier niet is toegestaan, en door de matige ontsluiting is er bovendien maar weinig oeverrecreatie.

Figuur 2.1. Begrenzing Natura 2000 gebieden Markiezaat (groen) en Brabantse Wal (grijs).

Natuurwaarden

In de huidige situatie is het gebied van betekenis voor trekvogels als Wintertaling en Krakeend en viseters als Fuut, Geoorde fuut en vooral Lepelaar. Daarnaast heeft het gebied een functie als rustgebied voor overtijende vogels die foerageren in de Oosterschelde, zoals Rotgans, Bontbekplevier, Zilverplevier, Kanoet en Bonte strandloper. Vóór en kort na de afsluiting was het een zeer belangrijk broedgebied voor kustvogels. Direct na de afsluiting namen de aantallen van deze pioniersoorten zelfs nog toe, maar door vegetatiesuccessie zijn de aantallen daarna sterk afgenomen. Momenteel is het Markiezaat slechts van gering belang voor deze broedvogels van schaars begroeide oevers en platen. Wel nam de betekenis van het gebied toe voor broedvogels van zoete wateren, zoals Dodaars en Geoorde fuut, en van rietmoerassen, zoals de Lepelaar en recent ook de Roerdomp. De Lepelaar heeft zich in 1995 gevestigd op de Spuitkop. In 2005 broedden er 35 paar. Ook in ons land zeldzame broedvogels als Smient en Pijlstaart zijn in het Markiezaat te vinden. De Spuitkop herbergt tevens een flinke kolonie meeuwen en sterns, waaronder Zilvermeeuw, Kleine mantelmeeuw en Dwergstern. Een discutabele reputatie geniet het Markiezaat inmiddels waar het gaat om het

aantal broedende exoten. In 2005 broedden er Zwarte zwaan (11 paar), Canadese gans (15 paar), Indische gans (1 paar), Nijlgans (7 paar) en Rosse stekelstaart (9 paar).

2.2. Natura 2000-gebied Brabantse Wal

Kenschets

De Brabantse Wal vormt het westelijke uiteinde van het Pleistocene zandgebied van Zuid-Nederland. Door de eroderende werking van de Schelde is een voor Nederlandse begrippen spectaculaire overgang ontstaan van het zandlandschap naar het Zeeuwse kleilandschap: de 'wal'. Bovenop deze wal ligt een gebied met bossen, droge en natte heiden, landbouwontginningen, kleine stuifzanden en enkele van Brabants grootste vennen. Een groot deel van dit gebied is aangemeld onder de Vogelrichtlijn, een kleiner (zuidelijk gelegen) deel onder de Habitatrichtlijn.

Landschap

De Brabantse Wal was in de 18de eeuw nagenoeg bosvrij. Uitgestrekte heidevelden, stuifzanden, vennen en wat verspreid kreupelhout bepaalden destijds het beeld. Alleen in het noordwesten ligt een aantal oude landgoederen, met eikenhakhout en eiken- en beukenlanen, die al in de 17de eeuw zijn aangelegd: Zoomland, Lievensberg, Mattemburgh. Vlak onder een deklaag van zanden bevinden zich estuariene leem- en kleiafzettingen, waarop plaatselijk regenwater stagneert. Hierop zijn vennen gevormd, zoals het Grote Meer en het Kleine Meer. De leemlagen liggen plaatselijk zo dicht aan de oppervlakte dat deze winbaar waren, zoals in de Leemputten bij Ossendrecht. Beken van betekenis stromen er niet. Dit komt door de goed doorlatende ondergrond en het hoogteverschil van meer dan 20 meter bij de wal. Hierdoor dalen de grondwaterstanden in het westelijke deel van de Brabantse Wal snel. Door de aanplant met bos (na 1750) resteren nu nog slechts kleine oppervlakten heide en stuifzand. In het gebied zijn aan zowel Nederlandse als Belgische kant enkele grote waterwinningen actief, waardoor de grondwaterstanden in het gebied sterk zijn gedaald. Aan de voet van de Brabantse Wal ligt een aantal kwelrijke poldergebieden buiten de Natura 2000-begrenzing. Het gebied sluit aan de zuidwestkant aan op het Belgische Natura 2000-gebied de Kalmthoutse Heide, met grote oppervlakten natte en droge heide en vennen. Hierdoor is een aaneengesloten grensoverschrijdend natuurgebied van formaat gevormd. Binnen het grensoverschrijdende park Zoom-Kalmthout wordt het beheer op elkaar afgestemd en worden gezamenlijk projecten uitgevoerd ten gunste van de natuurwaarden.

Natuurwaarden

Het Grote Meer en het Kleine Meer behoren tot de grootste vennen van Nederland. Het zijn van nature hoofdzakelijk door regenwater gevoede, zeer zwak gebufferde wateren. Hier vinden we een van de weinige groeiplaatsen in ons land van de Associatie van Biesvaren en Waterlobelia (Isoeto-Lobelietum; [H3110](#)). De kenmerkende Kleine biesvaren (Isoetes echinospora) is bijzonder schaars en wordt niet elk jaar gevonden, terwijl Waterlobelia (Lobelia dortmanna) al langere tijd niet meer is gezien. Naast Oeverkruid (Littorella uniflora) zijn soorten als Drijvende waterweegbree (Luronium natans), Witte waterranonkel (Ranunculus ololeucos) en Grondster (Illecebrum verticillatum) aanwezig. De Geoorde fuut en Dodaars broeden in beide 'meren'. Wanneer de vennen in de zomer vrijwel droog staan, komen weinig futen tot broeden. In het Kleine Meer leeft een kleine populatie van de Kamsalamander. De Leemputten en enkele andere vennen zijn zwakgebufferde systemen ([H3130](#)), met begroeiingen van de Pilvarenassociatie (Pilularietum globuliferae), de Associatie van Vlottende bies (Scirpetum fluitantis) en de Associatie van Veelstengelige waterbies (Eleocharitetum multicaulis). In het Ranonkelven zwemt de Medicinale bloedzuiger (Hirudo medicinalis), een zeldzame soort van enigszins gebufferde, matig voedselrijke en schone wateren. Langs de

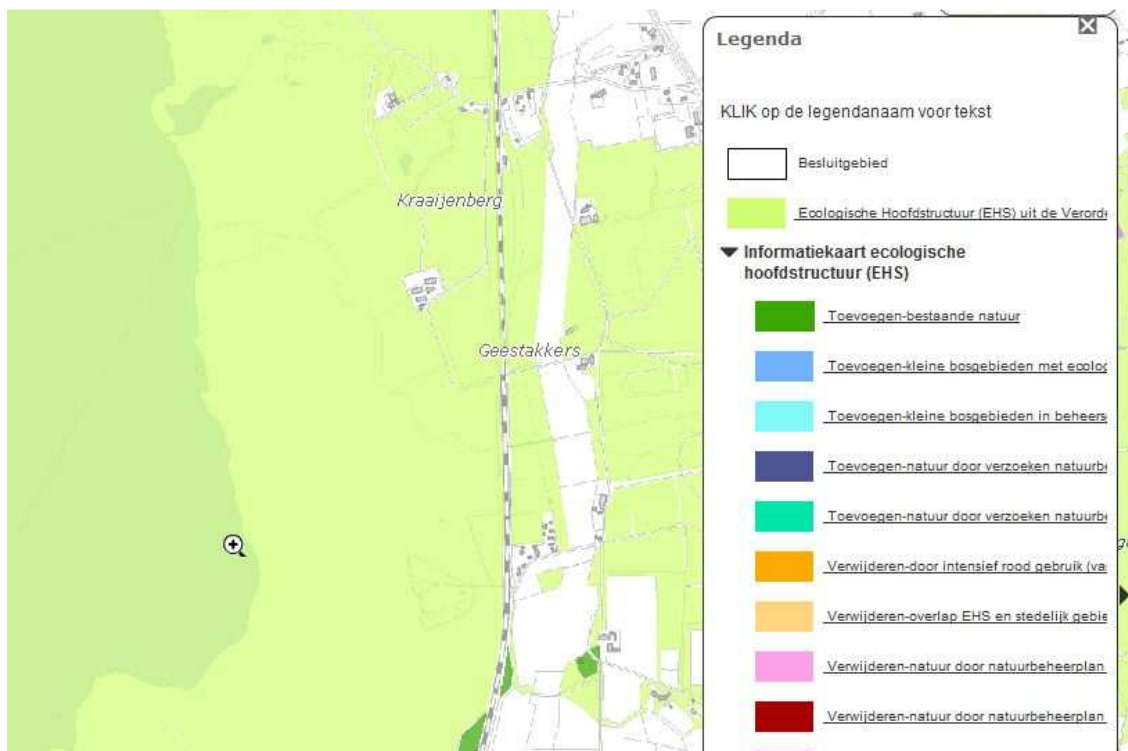
randen van vennen en in vochtige depressies vinden we de Associatie van Gewone dophei (*Ericetum tetralicis*; [H4010](#)). Deze natte heide is vrij soortenarm en in ruime mate vergrast met Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*). Hier en daar groeit echter wel Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*).

In het gebied zijn kleine open terreintjes aanwezig met droge heide en stuifzand ([H2310](#) en [H2330](#)). Hier vinden we een grote concentratie van de Nachtzwaluw. In juni snort meer dan vijftig paar langs de bosranden. Een andere bijzondere soort is de Gladde slang, die verspreid in het gebied wordt waargenomen. Het gebied is in potentie het grootste stuifzandreservaat in Noord-Brabant, na de Loonse en Drunense Duinen, maar op dit moment is het voormalige stuifzand grotendeels bebost. Deze bossen zijn jong en wat betreft structuur en soortensamenstelling niet erg goed ontwikkeld. Omvang en rust maken dat hier de Wespendief en de Zwarte specht opvallend goed vertegenwoordigd zijn. In de landgoedbossen bevindt zich hier een (naar West-Brabantse maatstaven) rijke populatie broedvogels van oud loofbos met Kleine bonte specht, Boomklever en Wielewaal

2.3. EHS Noord Brabant

Begrenzing

De Brabantse Wal en Markiezaat vormen een onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur van Noord Brabant. De erven van de boerderijen en het bezoekerscentrum zijn exclaves, zie figuur 2.2

Figuur 2.2. Begrenzing EHS.

3. Beoordeling effecten

3.1. Natuurwaarden in de directe omgeving

Het plangebied valt binnen de Natura 2000-gebieden Markiezaat en Brabantse Wal. Voor het in dit rapport relevante noordelijke deel (Vogelrichtlijn) zijn voor 6 beschermde vogelsoorten instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd. Het betreft de Dodaars, Geoorde fuut, Wespendief, Nachtzwaluw, Zwarte specht en Boomleeuwerik. Mattemburgh vormt in het bijzonder een leefgebied voor de Zwarte specht en Wespendief. In het concept-beheerplan voor de Brabantse Wal is Mattemburgh als oude boskern onderverdeeld in bosreservaat met de aanduiding recreatieluwe kern, park Mattemburgh met intensiever recreatief gebruik, overgaand in extensiever gebruik richting Markiezaat. De versterking van de ecologische verbinding tussen Markiezaat en Mattemburgh voor soorten van de Vogelrichtlijn is een gewenste kwaliteitsverbetering.

Ontsnippering vormt hierbij een belangrijke maatregel. De Duintjes is samen met het oostelijke deel van het Markiezaat al in 1982 als natuurmonument aangewezen. De zeer bijzondere overgangen en daarmee samenhangende verscheidenheid in milieuomstandigheden zijn gelegen ter plaatse van De Duintjes en De Kraaijenberg. De locatie De Woensdrechtse Duintjes is waardevol vanwege de soortenrijke droge graslandvegetatie, met voorheen de zeer zeldzame stippelzegge in de wat vochtige laagten van De Duintjes. Bevordering van een gevarieerde natuur door middel van zonering inclusief terugdringing van de verbossing en natuurgerichte recreatie zijn daar belangrijke doelen.

Het Markiezaat is een bijzonder rijk vogelgebied. De instandhoudingsdoelen van de Vogelrichtlijnsoorten hebben voor wat betreft:

- de broedvogels betrekking op de Dodaars, Lepelaar, Kluut, Bontbekplevier, en Strandplevier (de laatste drie staan vanwege successie richting zoetwatermoeras, ter discussie in het Deltabrede overleg);
- foerageer- en rustgebied voor Fuut, Geoorde Fuut, Aalscholver, Kleine zwaan, Grauwgans, Brandgans, Bergeend, Smient, Wintertaling, Pijlstaart, Slobeend, Meerkoet.
- als hoogwatervluchtplaats voor Kluut, Bontbekplevier, Zilverplevier, Kanoet, Bonte Strandloper, Zwarte ruiter.

Het beekdal van de Blaffert is een natte natuurparel waar, door een inmiddels opgesteld inrichtingsplan, zoveel mogelijk kwelwater zal worden vastgehouden. Ook aan de voet van de Brabantse Wal bij Lindonk zullen met dit doel maatregelen worden uitgevoerd. Al eerder is dit gedaan bij de uitvoering van het project Dal van de Molenbeek tegen de rand van Bergen op Zoom. Dit dal is recreatief ontsloten in aansluiting op het landgoed Mattemburgh en het bezoekerscentrum De Kraaijenberg. De bijzondere natuurkwaliteiten van Mattemburgh - Markiezaat worden getoond in het bezoekerscentrum, waarbij ook de natuureducatie een belangrijk doel is.

3.2. Beoordeling effecten Natura 2000-gebied Markiezaat

Te beoordelen activiteiten

De te beoordelen activiteiten zijn:

- Versterken van het bezoekerscentrum Kraaijenberg Middelgrote onthaalpoort;
- Boerderij Hildernisse omvormen tot burgerwoning, ontvangstcentrum en verblijfsaccommodatie;
- De duintjes, routegebonden informatie.

Beoordeling versterken van het bezoekerscentrum Kraaijenberg Middelgrote onthaalpoort

Het bezoekerscentrum Kraaijenberg is niet gelegen binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied. Naast het bezoekerscentrum zijn ook de directe omgeving en de uitkijktoren niet gelegen in beschermd gebied.

De kwalificerende soorten komen niet in de directe omgeving van het bezoekerscentrum voor.

Directe verstoring van beschermde natuurwaarden is dan ook niet te verwachten.

Meer bezoekers aan het bezoekerscentrum zal ook leiden tot een intensiever gebruik van de vogelhut. Deze hut en het pad er naar toe zijn gelegen in het Markiezaat. Inrichting en beheer van het pad zijn er op gericht om ongewenste verstoring te voorkomen. Intensiever gebruik zal dan ook niet leiden tot een kans op verstoring van beschermde natuurwaarden.

Het natuurgebied is niet vrij toegankelijk. Er is derhalve geen kans op verstoring van beschermde natuurwaarden, indien de toegangsregels in acht worden genomen en indien noodzakelijk handhavend wordt opgetreden.

Beoordeling boerderij Hildernisse omvormen tot burgerwoning, ontvangstcentrum en verblijfsaccommodatie

De boerderij Hildernisse is een exclave in het Natura 2000-gebied Markiezaat. De directe omgeving wordt extensief begraaasd of is in gebruik als natuurakker. Het erf is omgeven door dichte boombeplanting.

De kwalificerende soorten komen niet in de directe omgeving van de voormalige boerderij voor. Directe verstoring van beschermde natuurwaarden is dan ook niet te verwachten.

Het natuurgebied is niet vrij toegankelijk. Er is derhalve geen kans op verstoring van beschermde natuurwaarden, indien de toegangsregels in acht worden genomen en indien noodzakelijk handhavend wordt opgetreden.

Beoordeling De Duintjes, routegebonden informatie

De Duintjes is gelegen in het Natura 2000-gebied. De beoogde ontwikkelingen zijn gericht op informatieverstrekking en natuurbeleving en zijn op grond van het vigerende bestemmingsplan mogelijk.

De kwalificerende soorten komen niet in de directe omgeving van De Duintjes voor. Directe verstoring van beschermde natuurwaarden is dan ook niet te verwachten.

3.3. Beoordeling effecten EHS

Te beoordelen ontwikkelingen

De begrenzing van de EHS is in de directe omgeving van het plangebied groter dan die van de Natura 2000-gebieden. Ook hier zijn de erven van het bezoekerscentrum en de boerderij exclaves. Voor de activiteiten op de erven is er dus sprake van een toets in het kader van de externe werking.

Beoordeling

De mogelijke effecten zijn gelijk aan die van het Natura 2000-gebied. Er is dus geen kans op het verstoren van beschermde natuurwaarden.

